

Milica Mihailović

ARHIVSKA GRAĐA O JEVREJIMA BEOGRADA U PRVOM SVETSKOM RATU IZ ARHIVA U LAVOVU

Apstrakt. U Arhivu u Moskvi¹ i manjim delom u Arhivu u Lavovu, nalazi se arhiva nastala radom Uprave beogradske sefardske jevrejske opštine u periodu od 1860. do 1940. godine. Za potrebe ovog rada pregledana je građa iz Arhiva u Lavovu u kojoj se nalazi i nekoliko dokumenata iz peioda Prvog svetskog rata.

Ključne reči: Jevreji, Prvi svetski rat, arhiva

Ignjat Šlang, rabin beogradske Aškenaske jevrejske opštine, objavio je 1926. godine knjigu *Jevreji u Beogradu*,² koja je do danas ostala nezamenjiv izvor podataka o sudbini beogradskih Jevreja. Pre svega, zato što je u Holokaustu uništeno oko 90% beogradskih Jevreja i što su, osim ljudi, uništene i zgrade, i institucije, i sinagoge, i arhive – zbrisana je prošlost. Pored manjih tekstova po časopisima i novinama, ostala je zapravo samo ta knjiga. Istraživači koji su posle Drugog svetskog rata pisali o Jevrejima u Beogradu, mogli su samo da idu Šlangovim tragom i da produbljuju i proširuju njegove navode, odnosno, da istražuju dalje tamo gde se on zaustavljao.

Arhiv Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu sadrži najviše građe o Jevrejima sa teritorije bivše Jugoslavije, odnosno, kako se to slikovito govorilo decenijama, u tom arhivu i muzeju se čuvalo sve što je pronađeno i što je preživelo Holokaust. Međutim, vreme je demantovalo tu tvrdnju. Posle raspada Jugoslavije, u svakoj novostvorenoj državi otvaraju se novi

---

¹Российский государственный военно-исторический архив (раниje: Особый архив).

²Ignjat Šlang, *Jevreji u Beogradu*, Beograd, 1926.

jevrejski muzeji . Tako je u Hrvatskoj bogata zbirka judaике, koja je postojala pri dubrovačkoj sinagogi, pretvorena u muzej. O jevrejskom muzeju u Zagrebu govori se već nekoliko decenija, a pominje se i otvaranje muzeja u Splitu. U Mariboru je obnovljena stara sinagoga i pretvorena u turistički centar. Jevrejski muzej u Sarajevu postojao je od 1966. godine kao deo gradskog muzeja Sarajeva. U Zenici je u gradskom muzeju postojala zbirka judaике nastala od poklona Saveza jevrejskih opština i Jevrejskog muzeja iz Beograda. Nije mi poznata sudbina te zbirke. U Skoplju je otvoren Muzej Holokausta. Nešto slično dešavalo se po celoj Evropi, svuda su se otvarali novi jevrejski muzeji. Ali, ono što se desilo posle pada Berlinskog zida, bio je pravi zemljotres. Po otvaranju arhiva u bivšem Sovjetskom Savezu, počela su da se pojavljuju dokumenta za koje se smatralo da su uništena u Drugom svetskom ratu. Bilo je to kao da se, iz nekih dubina, pomaljaju nova ostrva posle zemljotresa. Američka jevrejska štampa je otkriće građe jevrejskih institucija u ruskim arhivima upoređivala sa otkrićem Kairske genize, a istraživači su pohrlili u novootvorene arhive kao u nekakve rudnike.

14. decembra 1994. godine je u Savez jevrejskih opština Jugoslavije stigao telefaks iz Hitahdut Olej Jugoslavija (Udruženje jugoslovenskih Jevreja u Izraelu) sa pitanjem da li je u Beogradu poznato da su u Moskvi pronađena dokumenta Jevrejske opštine Beograd i Sarajevo i da li je nešto preduzeto da se ta dokumenta vrate. Ovo je bio podatak od istorijskog značaja za jevrejsku zajednicu u Jugoslaviji jer se smatralo da su sve opštinske arhive uništene u Holokaustu. Sledećih godina, preduzet je niz pokušaja da se sazna koliko ima građe i kakve su mogućnosti da se ona vrati. No, kako je ovo obaveštenje bilo veoma šturo i nije se znalo koji su to istraživači utvrdili, i nije se znalo o kakvoj građi se radi, ni koliko ima te građe, ni kako uspostaviti kontakt sa moskovskim arhivom, Jevrejski istorijski muzej se obratio istoričarki iz Beograda dr Ubavki Vujošević, koja je dobro poznavala arhive i arhiviste u Moskvi, s obzirom na to da je tamo dugo radila kao istraživač. Tokom 1994. i 1996. godine, ona je u moskovskom *Особый Архив* u kome su se čuvale trofejne kolekcije, uspela da dođe do podatka o obimu građe, da pregleda jedan mali segment građe i uradi regista.

Najveće uzbuđenje je nastalo u Jevrejskom muzeju kada je, 1999. godine, stigla poruka iz Muzeja Holokausta iz Vašingtona da je, u Moskvi 1998. godine, donet zakon da sve nevladine organizacije koje smatraju da imaju zakonsko pravo na fondove koji se nalaze u bivšem Osevio arhivu,

moгу da podnesu zahtev za povraćaj te arhive do oktobra 1999. Nastala je grozničava aktivnost i prepiska sa Ministarstvom inostranih poslova Srbije i arhivom u Moskvi, u pokušaju da se građa vrati u Beograd, ali bez uspeha. Narednih godina, države koje su imale sredstava za to, organizovale su veliku akciju mikrofilmovanja te obimne građe. Dobrotom jedne od tih institucija, u Jevrejski istorijski muzej stigle su kopije mikrofilmovane građe Jevrejske opštine Beograd, a tokom 2011. godine, ovi mikrofilmovi su digitalizovani.

U vodiču kroz građu koji je štampan u Moskvi 2005. godine na ruskom, sa uvodnim napomenama na engleskom, *Jewish Documentary Sources among the Trophy Collections of the Russian State Military Archives*, kaže se da je do sredine šezdesetih godina jedan mali deo građe vraćen državama iz kojih je građa potekla. Tako su, 1956. godine, Jugoslaviji vraćena četiri arhivska fonda. U arhivu se i dalje nalazi građa iz Francuske, Austrije, Holandije, Belgije, Poljske, Čehoslovačke, Jugoslavije, Rumunije, Bugarske i Grčke. Tu je, takođe, i veoma obimna građa iz evropskih jevrejskih zajednica Pariza, Berlina i Beča. Pored fonda Jevrejske opštine Beograd u kome su dokumenta od 1860. do 1940. godine, vredne arhivske građe koja se odnosi na Jevreje Beograda ili bivše Jugoslavije ima i u drugim fondovima. Nabrojaću ovde sve fondove koji sadrže, prema podacima iz ovog vodiča, pored ostale obimne građe iz celog sveta, i građu od interesa za Jevreje Beograda i Balkana:

- American Jewish Joint Distribution Committee. European Executive Office (Paris); u fondu se nalazi i građa Kraljevine Jugoslavije i iz Zagreba
- HICEM (Pariz); u fondu se nalazi i građa iz filijale komiteta HICEMa u Zagrebu i iz Jugoslavije
- Bene Berit; u fondu se nalazi i građa iz Zagreba
- Palestinski biro (Solun); u fondu je pored ostalog i građa iz Bitolja, Beograda i iz Novog Sada
- Bene Berit u Jugoslaviji i Grčkoj
- Odbor za pomoć židovskim izbeglicama (Zagreb)
- Jevrejska opština (Ragusa), građa iz perioda 1709–1949.
- Izraelitička bogoštovna općina (Zagreb), 1923–1941.

Iz ove građe je Jugoslaviji, tokom 1956. godine, predat fond 673 (Jevrejska opština Sarajevo) i fond 708 (Jevrejska opština Sarajevo).

Na kraju uvodnog teksta, u vodiču se kaže da slične građe ima i u arhivima u Ukrajini i Belorusiji. Tako je, skoro slučajno, otkriven deo građe Jevrejske opštine Beograd u Arhivu u Lavovu. Ta građa je snimljena na 23 rolne mikrofilmova i ima oko 32.000 listova, odnosno, snimaka.

Sva dokumenta iz Arhiva Jevrejske opštine Beograd (koja se nalaze u Lavovu) su veoma interesantna i rasvetljavaju razne aspekte života beogradskih Jevreja. Jako je teško ograničiti se i napraviti izbor. Prema arhivističkoj belešci na kraju fonda, vidi se da je fond inventarisan još 1954. godine.

Najveći deo građe čine dokumenta vezana za finansije, odnosno za održavanje života opštine, a to je razrezivanje opštinskog poreza. Svake godine se ponavlja obimna prepiska članova opštine sa Upravom oko nezadovoljstva razrezanim porezom. Zatim, veliki je broj dokumenata matice rođenih i venčanih. Svake godine se ponavlja velika količina građe vezane za nabavku macota. Tu je i građa o raznim jevrejskim društvima, građa iz domena rada rabina, školstvo, sinagoge, prepiska opštinskih činovnika i Uprave, birački spiskovi, razni dopisi i prepiske, pravila, statuti i zapisnici. Građa je više puta premeštana, nije hronološki sređena i obuhvata period od početka dvadesetog veka do 1940. godine, tako da u građi ima i dokumenta vezanih i za Savez jevrejskih veroispovednih opština i Savez cionista, kao i građe Aškenaske jevrejske opštine. Građa koja se nalazi u Arhivu u Lavovu je samo jedan mali deo velike opštinske arhive Sefardske jevrejske opštine čiji je glavni veliki deo u Arhivu RGVA u Moskvi.

I ovaj mali isečak arhivske građe o Jevrejima Beograda (u odnosu na veliki deo građe koja se nalazi u Moskvi), mogao bi da nam omogući da se bavimo genealoškim istraživanjima, da osvetlimo probleme školstva i nastave u jevrejskoj školi, da osvetlimo lik rabina Isaka Alkalaja. Mogli bismo da se bavimo radom opštinske Uprave i njenim odnosom prema većito nezadovoljnim službenicima. Građa daje uvid i u finansije opštine, u rad pojedinih jevrejskih društava. Ima dokumenata vezanih za spor arhitekta Viktora Azrijela, graditelja sinagoge Bet Israel, sa Upravom opštine. Ima dokumenata o nabavkama predmeta za sinagoge ili opštinu, raznih ponuda, pisama pojedinaca. Iz građe se mogu pratiti bolne priče o porodičnim sudbinama i tragedijama, izniču likovi ratnih heroja i malih opštinskih službenika, staraca koji do iznemoglosti opslužuju vernike u sinagogama, kapricioznih supruga uvaženih članova Uprave. Čitava galerija likova se može sagledati na osnovu malih pohabanih listova papira na kojima su molbe, tužbe, zahtevi, ukori, odluke, telegrami, preporuke,

uverenja, priznanice... Arhiva Jevrejske opštine Beograd inventarisana je u Lavovu kao fond 497 i podeljena je na 243 foldera i sadrži oko 32.000 listova.

O **Balkanskim ratovima** nema mnogo građe i ona se odnosi na stradanja pojedinaca, odnosno herojsku smrt i slavljenje poginulih heroja. Za 1912. godinu, skoro da nema dokumenta. S toga bi se mogao zamisliti scenario kako svežanj građe iz tog perioda ostaje sa ostalom građom u Moskvi dok nekoliko svežnjeva, o kojima će ovde biti reči, biva dopremljeno u Arhiv u Lavovu. Svežnjevi građe, pokupljeni đuture u Beogradu, bacani iz kamiona u kamion, bacani iz voza u voz, proputovali su celu Evropu, od Beograda do Nemačke, pa od Nemačke do Sovjetskog Saveza, pa su iz Moskve prebačeni u Lavov i, najzad, u obliku mikrofilmova vraćeni u Beograd.

Ignjat Šlang poglavlje o Balkanskim ratovima završava pominjanjem misije jevrejskih učitelja Moše Pinta i Šaloma Rusoa, koji su išli u novooslobodene krajeve da uspostave kontakt sa tamošnjim stanovništvom, Jevrejima koji nisu govorili jezik nove domovine, odnosno, govorili su ladino.

Iz građe iz Arhiva u Lavovu vidi se da je **Moša Pinto**, učitelj muške škole, tražio odsustvo zbog bolesti grla 6. marta 1914.³ godine, i da je uz molbu Upravi jevrejske opštine, priložio nalaz lekara, a da se original tog lekarskog uverenja nalazi u Ministrastvu prosvete i da je na osnovu tog uverenja Ministar prosvete odobrio odsustvo u trajanju od mesec i po dana radi lečenja. Ova odluka saopštena je Pintu 28. februara 1914. godine. Pinto poručuje Upravi jevrejske opštine da će se vratiti na posao do Pashe. Četvrtog maja 1914. godine, Pinto se obraća Upravi opštine i moli za desetodnevno odsustvo da bi bolesnog sina Vojislava (Benjamina) kome je konstatovan početak tuberkuloze, odveo na oporavak u Crkvenicu. Iz sledećeg dokumenta se vidi da mu je odobreno petodnevno odsustvo.

Zanimljivo je da je 11. marta 1914. godine Prosvetni i školski nadzornik za grad Beograd, posetio Školu na dunavskom kraju, zajedno sa još 50 nastavnika ekskurzista koji su bili na kursu. Oni su posetili priprema odeljenja osnovne škole, koja su smeštena u zgradi Uprave opštine u Solunskoj br.7. Ovaj izveštaj potpisali su Estira Š. Ruso učiteljica i Moša Pinto učitelj muške škole i Jevrejske škole. Pinto kaže: „...govorio sam na

---

³Inv. br. Fond 497/53/98-103. Snimak br. 3133

zahtev kursista u kratko o uređenju opštine i škole naše, zatim o srpskoj toleranciji. Posle mog govora g. školski nadzornik govorio o srpskim mojsijevcima u opšte koji ispunjavaju sve obaveze prema državi u kojoj žive i da su ovoga rata snosili sve žrtve zajedno sa Srbima i da su se rame uz rame borili za oslobođenje potlačene braće i da je tom prilikom izginulo nekoliko intiligentnih mladića“. Posle govora svakom nastavniku predata je po jedna knjiga Haima Daviča, *Priče sa Jalije*.⁴ U *Spomenici Jevrejima nastradalim u Balkanskim ratovima i u Prvom svetskom ratu* na str. 158. su podaci o Moši Pintu. Rođen je 1862. godine u Beogradu. Bio je učitelj u unutrašnjosti Srbije a zatim 25 godina u osnovnoj školi na Dunavu. „Za vreme Balkanskog rata bio je vojni obveznik vršeći najsavesnije izvesne misije poveravane mu od vojno-političkih vlasti. Za vreme Evropskog Rata bio je, kao obveznik činovničkog reda, na službi u vojnoj bolnici. Prilikom evakuacije te, I rez. bolnice, razboleo se od tifusa i umro 1915. g. Voleo je neizmerno svoju otadžbinu za koju je i svoj život položio i izgubio u ratu dva sina Vojislava regruta i Benciona medicinara“. Na istoj strani je i tekst koji se odnosi na njegovog sina: „David-Voja M. Pinto, Špediterski pomoćnik, Regrut, na službi u VII okr. Komandi. Rodio se 1894. g. sin pok. Moše Pinta, starog učitelja beogradskog. Iznuren, pri povlačenju, podlegao je ratnim naporima. Shranjen je Leskovcu, pored svoga ljubljenog oca, u 21. godini života. Uzoran i primeran mladić ostao je u najlepšoj uspomeni kod svojih drugova“.

Ali, tu nije kraj ove potresne priče jer se u građi nalazi i pismo udovice učitelja Moše Pinta, pisano u Leskovcu 7. februara 1915. godine a upućeno Upravi opštine u Nišu.⁵ Iz pisma se vidi da je ona ostala bez sredstava sa petoro nepunoletne dece a da ima i tri punoletna sina, od kojih je jedan bio regrutovan, jedan je bio u Mađarskoj u zarobljeništvu, a sa trećim nije imala kontakt. Pismo kojim je tražila pomoć od opštine pisano je pre tragične pogibije sinova. Nažalost, opštinski činovnik je tako zapisivao odluke Uprave opštine, da nisam bila u stanju da pročitam kakva je bila odluka po ovoj molbi.

Fotografija Moše Pinta izložena je u stalnoj postavci Jevrejskog istorijskog muzeja. Tu je i fotografija Šaloma Rusoa, rabina i učitelja, za koga Ignjat Šlang kaže da je bio u sličnoj misiji kao Pinto. Međutim, **Šalom Ruso** je imao sasvim drugačiju sudbinu. Preživeo je rat, prešao je Albaniju sa svojom suprugom, omiljenom učiteljicom, Estirom Ruso. Njih

⁴Inv. br. Fond 497/30/6. Snimak br. 2015

⁵Inv. br. Fond 497/133/13-15. Snimak br. 11554

dvoje su proslavili zlatnu svadbu 1924. godine.⁵ Oboje su likvidirani u Holokaustu. U građi iz Arhiva u Lavovu nalazi se i pismo iz koga se vidi da je Šalom Ruso od Jevrejske opštine dobio ukor. A dobio ga je jer, kao učitelj jevrejske škole na Dorčolu, nije tražio odsustvo od Uprave već od Ministra prosvete i time je, po mišljenju Uprave, umanjio dostojanstvo Uprave. Šalom Ruso se branio da je bio bolestan i nije imao vremena da se obrati Upravi: „Ja smelo tvrdim da je moj rad u traženju odsustva bio naivan i bez ikakvih zadnjih misli, podcenjivanja i omalovažavanja Uprave. Po sili prilika i okolnosti u našoj zemlji, G. ministar Predsednik i G. Ministar Prosvete tražili su od mene izvršenje nekih nacionalnih nada u novo-oslobođenim krajevima buduće Velike Srbije. I ja se radujem i ponosim što su me prilike naterale i što kao činovnik opštine radim na korist i uveličanje naše otadžbine. Kakvi su ti radovi moji u novim krajevima jednoga dana, može biti, doznaće i sama Uprava, a sada mogu konstatovati, da su oba GG Ministra zadovoljna mojim radovima. Po sebi se razume da zadovoljavajući GG Ministre posrednim putem radim i na učvršćenju i uveličanju naše opštine i njenog napretka.

Pod ovakim okolišnostima bio sam primoran da putujem u Solun i Bitolj sa G. Dr. Radosavom Jovanovićem profesorom radi izvršenja jednog hitnog nacionalnog zadatka jer su prilike take na Balkanu, da često mora neko da putuje za izvršenje izvesnog zadatka i bez naročite dozvole, pa čak i dovoljnog vremena za najobičniju spremu za put. Bolest moja sprečila me je, da se za odsustvo obratim toj Upravi jer sam usled bolesti inače bio zadocnio za put. Povereni mi zadatak nije smeo trpeti daljeg odlaganja jer sam morao i bolestan otputovati“.

Sekcija za molbe i žalbe Jevrejske opštine odgovorila je Upravi povodom ovog dopisa i sledeće: /.../“sekcija smatra da se o ovome nema šta raspravljati jer je jednim ranijim rešenjem ove uprave G. Ruso već stavljen na raspoloženje G Ministru prosvete, koji će ga po potrebi upotrebljavati za svoju stvar, a g Ruso kao učitelj, treba uvek da se predhodno javi g. Direktor šcole sa dostavom, da ide na odsustvo“.⁶

Ova prepiska je vođena februara i marta 1913. godine. Na ime Šalom Ruso nailazi se u raznim dokumentima iz ove građe tokom Prvog svetskog rata, a i kasnije posle rata. On se godinama obraćao Upravi opštine pokušavajući da ode u penziju. Radio je za opštinu kao moel (ritualno obrezivao mušku decu) i bio tutor sinagoge Bet Israel.

⁵Inv. br. Fond 497/54/98. Snimak br. 3557

Poprište bitaka u Balkanskim ratovima bilo je udaljeno od Beograda te se rad opštine i život beogradskih Jevreja odvijao skoro uobičajeno. Međutim, mnogi mladi Jevreji su bili u ratu i mnogi su poginuli, te u građi ima dosta dokumenata o poginulima, o sahranama i svečanim službama u sinagogama.

Evo nekoliko primera raznovrsnih dokumenata koji se i u građi pojavljuju kao pojedinačni listovi.

3. januara 1913. godine obraća se Potpredsednik Uprave Crkvenoškolske jevrejske opštine Beograd, Ministru vojnom. Opština učtivo moli Ministra da obveznika, crkvenjaka, Avrama M. Almozlino, redova II čete I bataljona VII puka trećeg poziva, oslobodi dalje vojne službe „jer je kao crkvenjak od velike potrebe pri vršenju crkvenjačke dužnosti u ovoj opštini“.

U martu 1913. godine obavljena je svečana sahrana poginulih kod Jedrena.⁷ Iz isečka iz novina gde rodbina Avrama Saso zahvaljuje svima koji su na sahrani učestvovali, vidi se koliko je to bila grandiozna sahrana i koliko je poštovanje ukazano junacima⁸ (Prilog 1). Na sahranu su dolazili i Jevreji iz drugih gradova što se vidi i iz dopisa Jevrejske opštine Smederevo. Predsednik opštine, Hajim Eljas, ljuti se što opština nije bila obavještena o sahrani pa nisu mogli poslati predstavnika, a oni koji su pogrebu prisustvovali „otišli su svojevotjno i bez znanja Uprave“⁹. Za troškove sahrane prikupljeni su prilozi članova opštine što se vidi iz peticije saboraca i članova porodica poginulih¹⁰ i izveštaja jednog od organizatora sahrane, podnetog opštini 19. aprila 1913. godine¹¹ (Prilog 2, 3 i 4).

Dana 26. juna 1913. godine izdata je objava o službi u sinagogi Bet Israel povodom rođendana Kralja Petra¹² (Prilog 5). Juna meseca te 1913. godine, umro je od kolere Benko Davičo, jedan od najuglednijih i najpoštovanijih članova jevrejske zajednice u Beogradu. Pomen je održan godinu dana kasnije¹³ (Prilog 6). U istoj bici kod Krivolaka gde je Benko Davičo bio komandir čete, ranjen je Maks Gutman, koji kasnije umire. U građi je njegova umrlica.¹⁴

⁷Inv. br. Fond 497/89. Snimak br. 8404

⁸Inv. br. Fond 497/89/60. Snimak br. 8406

⁹Inv. br. Fond 497/47/62. Snimak br. 2780

¹⁰Inv. br. Fond 497/53/32. Snimak br.3049

¹¹Inv. br. Fond 497/55/7. Snimak br. 3842

¹²Inv. br. Fond 497/51/75. Snimak br. 21108

¹³Inv. br. Fond 497/89/59. Snimak br. 8405

¹⁴Inv. br. Fond 497/219/109. Snimak br. 191146

Svečani doček ratnika u sinagogi Bet Israel, uz učešće hora Srpsko-jevrejskog pevačkog društva, obavljen je 25. avgusta 1913. U građi je beleška rabina Isaka Alkalaja koji je napravio program te svečanosti ¹⁵ (Prilog 7 i 7a).

1914. godina

Mora da se u vazduhu osećala nadolazeća katastrofa te vidimo da, na zahtev Uprave jevrejske opštine, sve institucije u junu 1914. godine šalju svoje izveštaje. Zahvaljujući tome, imamo izveštaj tutora Stare sinagoge od 18. juna,¹⁶ izveštaj tutora sinagoge Bet Israel od 20. juna¹⁷ i izveštaj o arhivi opštine od 25. juna. Rabin je izveštaj o „svim stvarima“ u rabinatu i u jevrejskim školama podneo 1. jula 1914. godine¹⁸ (Prilog 8). Verovatno su izveštaji pisani i ranijih godina, ali ih u ovoj građi ima malo. Zato su ovi izveštaji, pisani rukom a zatim prekucani, od izuzetne važnosti. Tutori lamentiraju nad nezainteresovanošću vernika koji, po njihovom mišljenju, slabo posećuju sinagoge. A dr Isak Alkalaj, jednostavnim inventarskim nabranjem predmeta u rabinatu, daje sliku i atmosferu koju su pobrojani predmeti stvarali u datim prostorima. Tu je i zveštaj o stanju arhive,¹⁹ sa izuzetno zanimljivim podacima koje je, verovatno, koristio David Alkalaj kada je pisao o Sefardskoj opštini u Beogradu.²⁰

Samo mesec dana kasnije, počinje Veliki rat i dokumenta daju sa svim drugu sliku. Rat se razbuktao i dokumenta donose sliku o junačkim i tragičnim pogibijama. U ovom pregledu, izvučena su dokumenta iz celine građe samo za potrebe ilustrovanja teme kojom se bavimo, sudbinom beogradskih Jevreja u Prvom svetskom ratu. U ovoj građi nema izveštaja sa frontova, ni o ratnim dejstvima. Uglavnom su tu dokumenta koja se odnose na pojedince i na svakodnevni život zajednice u uslovima rata i okupacije. Izabrana dokumenta iz 1914. godine ilustruju stanje i duh koji je vladao među Jevrejima Beograda i u Srbiji. Iz septembra 1914. godine je prepiska vojnih jedinica u vezi sa Jakovom Kalmićem koji je, kako se vidi iz dokumenta, po svaku cenu želeo da se bori: „Po odobrenju komandanta puka u po-

¹⁵Inv. br. Fond 497/77/132,133. Snimak br. 71172-4

¹⁶Inv. br. Fond 497/24/1. Snimak br. 1933

¹⁷Inv. br. Fond 497/24/11. Snimak br. 1937

¹⁸Inv. br. Fond 497/30/12. Snimak br. 2026

¹⁹Inv. br. Fond 497/30/1. Snimak br. 11085

²⁰David A. Alkalaj, „Sefardska opština u Beogradu šezdesetih godina devetnaestog veka“, *Jevrejski narodni kalendar 1937-38*, Beograd-Zagreb, 1938. str. 101.

četku rata, stupio je u ovu bateriju kao dobrovoljac Jakov Kalmić iz Beograda koji je za vreme ranijeg regrutovanja, bio oglašen kao stalno nesposoban.

Za vreme svoga odsustva u Beogradu, Kalmić je u štabu divizijske oblasti komisijski pregledan i kao što se iz priložene objave vidi oglašen je za sposobnog i upućen u ovu bateriju“. Iz prepiske se vidi da su njegovi nadređeni bili u nedoumici da li je on sada regrutovan ili nije.

Pismo koje je sa ratišta kod Mačkovog kamena poslato Jevrejskoj opštini u oktobru 1914. godine je, moglo bi se reći, antologijski dokument. U pismu je opisana strašna smrt Miše Katarivasa is Smedereva, kome je topovska granata odnela glavu. Ono što je u ovom pismu posebno dirljivo je želja njegovih saboraca, Jevreja, da očuvaju dostojanstvo pokojnika i da u užasu rata na svaki način, koliko je to moguće, učine sve što jevrejski verski zakoni nalažu²¹ (Prilog 9).

„Upravi Srp. Jevrj. crkveno školske opštine

Sa bolom u duši javljam vam, da je Miša Katarivac, kaplar pri IV prekobroj. Peš. Puku, a sin Zdravka Katarivaca, biv. služb. jevr. škole, jučer oko 10 časova pre podne kod „Šanca“ poginuo. Jedna neprijateljska granata pogodila ga je pored glave i odnela mu je lobanju, ostavši na mesto mrtav.

Njegovi ratni drugovi Radomir A. Gabaj i Marko Nahmijas preneli su ga danas u Krupanj.

U njihovim i u mom prisustvu sahranili smo ga danas u dva časova popodne u Krupanjskom groblju, pri ulazu sa leve strane između ograde i spomenika Cvete R. Vičevića, pevajući „Mihtan Ledavid“ i čitajući „Kadiš“.

Telo pokojnikovo nalazi se u jednom sanduku, a saranili smo ga sa sandukom, jer držim, da će ta Uprava narediti prenos mrtvih ostataka u Beograd i odrediti im mesto, gde i ostali naši hrabri junaci počivaju.

16. oktobra 1914. Ponizan
Krupanj, Topionica Jakov S. Melamed
Pisar štaba Dunavske divizije
II poz. Nar. Vojske“

Jedan od junaka iz borbi vođenih 1914. godine je i advokat Haim Davčo koji je poginuo 31. oktobra na Kosmaju. Sačuvan je dokument,

---

²¹Spomenica, str. 30.

obaveštenje o njegovoj pogibiji, upućen njegovoj supruzi. Ime ove udovice pojavljuje se sledećih godina u građi i vidi se da je ostala sa malom decom da se bori za svoja prava.

Misija Rabina Alkalaja

Svakako najznačajniji dokument u okviru ove građe je izveštaj rabina dr Isaka Alkalaja o njegovoj misiji prikupljanja sredstava za potrebe jevrejske zajednice. U literaturi se spominje nekoliko misija sa političkom pozadinom u koje su, pre i u toku Prvog svetskog rata, bili poslani Jevreji Srbije. Već je bilo reči o misijama Moše Pinta i Šaloma Rusoa. U sličnoj misiji bio je i Jovan B. Mandil.²² U novembru 1913. godine su, na poziv srpske vlade, u misiji u novooslobođenim krajevima bili dr David Albalu i dr Isak Alkalaj.²³ Najviše je pisano i najpoznatija je misija doktora Albale. Misije su bile inicirane od strane srpskih vlasti, pa verovatno zato Ignjat Šlang u svojoj knjizi na str. 118 kaže: „srpska je vlada, sledstveno svojim liberalnim načelima, imala u vidu i u tuđini, u Solunu i na Krfu, zasluge svojih domaćih Jevreja. Ona je odlikovala delikatnom misijom dr Isaka Alkalaja, glavnog rabina beogradskog, i dr Davida Albalu, vojnog lekara-kapetana, koje je poslala u Englesku i Ameriku“.²⁴ Međutim, u izveštaju koji je rabin Alkalaj podneo Upravi opštine 31. decembra 1919. godine, on sam kaže: „Predstavnici srpskih Jevreja, na čelu sa predsednikom Jevrejske Opštine u Beogradu, uzeli su na sebe brigu oko siromašnih izbeglica i u traženju načina da im se pomogne, odlučili su da potpisani, kao rabin, otputuje u Evropu, da bi zainteresovao bogate i ugledne Jevreje za našu stvar i našu nevolju“. Zbog zanimljivosti i novih podataka, u prilogu je ceo tekst Alkalajevog izveštaja²⁵ (Prilog 10). Vidi se da se on vratio u Niš jula 1915. godine, ali je zbog *strašnih prilika* izgubio svoj prvobitni izveštaj i zato je po završetku rata podneo Upravi opštine ovaj, naknadni izveštaj. Zahvaljujući tome, saznajemo da su rabina Alkalaja vodila njegova patriotska osećanja u odluci da proširi svoju misiju i da je to uspešno uradio.

„Tako na primer, prilikom posete jednoj englesko-jevrejskoj porodici imao sam čast da budem predstavljen Gospodinu Herbertu Samuelu,

²²Spomenica str.135.

²³Milan Koljanin, Druga misija dr Davida Albale u Sjedinjenim Američkim Državama 1939–1942. *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja* br. 8, 2003. str. 9.

²⁴Šlang, str. 118.

²⁵Inv. br. Fond 497/29/1-4. Snimak br. 11078

tadašnjem ministru unutrašnjih dela. U razgovoru sam mu najpre skrenuo pažnju na prilike u otadžbini. Ja sam izložio sve političke, ekonomske i društvene prilike u Srbiji, kao i naš odnos prema bivšoj Austro-Ugarskoj Monarhiji, sve naše patnje i krize koje su predhodile svetskom ratu, a on je zabeležio moje reči, i posle nekoliko dana, kada je zvanična Vel. Britanija priredila Miting u čast Srbije, Gospodin Herbert, kao prvi govornik, držao je jedan briljantan govor informativan i dokumentovan u kome sam prepoznao moja obaveštenja Gospodinu Ministru. (ovo uzgred beležim da se vidi da sam, kad je trebalo, i šire shvatio svoju misiju)". Ovaj izveštaj nam pomaže da zaključimo da je rabin dr Isak Alkalaj u periodu 1913-1918. bio u tri misije. Prva je bila pomenuta misija u novooslobođenim krajevima 1913. godine i imala je politički karakter, druga u Evropi, najviše Engleskoj, 1915. godine i ta je misija bila, pre svega, humanitarna. A o odlasku u treću misiju imamo nagoveštaj u pomenutom izveštaju gde, govoreći o povlačenju iz Niša 1915. godine, on između ostalog kaže: /.../ „Svet je već počeo da napušta zemlju, a i ja sâm, na nagoveštaj merodavnih, napustio sam Srbiju..." Vidimo da je i dr Alkalaj konspirativan, kao što je svojevremeno bio i Šalom Ruso. No u vreme kada Alkalaj piše ovaj izveštaj, 1919. godine, rezultati njegove treće misije koja je bila u Americi, već su bili poznati jer je njegov tekst *Jevreji u Srbiji*, objavljen 1918. godine.²⁶

Ako postoji ličnost čiji se portret može načiniti na osnovu građe iz Arhiva u Lavovu to je onda, sigurno, portret rabina Alkalaja. Bezbroj dokumenata tokom skoro četrdeset godina, ispisanih njegovim lepim, čitkim i urednim rukopisom, govore o izuzetnoj ličnosti čvrstog i stabilnog karaktera. U građi ima mnogo sporova koji se završavaju posredovanjem i mišljenjem rabina Alkalaja. I tu se on pokazuje kao uravnotežen i razložan čovek koji radi za dobrobit zajednice, pazeći da ne povredi pojedince. On je jedan od veoma retkih jevrejskih sveštenika sa područja čitave bivše Jugoslavije, koji je preživeo Holokaust i, svakako, zaslužuje istraživačku pažnju.

1915. Niš

Rabin Alkalaj pomenuti izveštaj započinje slikovitim opisom „Kada je Srbiji objavila rat Austrija, najveći deo našeg življa napustio je Beograd da izbegne bombardovanje. Nastanjen po raznim mestima na jugu Srbije, naročito u Nišu, ovaj se svet potucao bez kuće i kućišta, oskudan u naj-

---

²⁶American Jewish year book. 1918-19. Pristupljeno 26. 10. 2014. <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b3478475;view=1up;seq=93>

prečim potrebama“. Do uvida u ovu građu, nismo imali podataka da je beogradska Jevrejska opština privremeno radila u Nišu i da je tamo bila organizovana i privremena sinagoga.

Trećeg februara 1915. godine, beogradskoj Jevrejskoj opštini u Nišu, obraća se predsednik skopske Crkveno-školske jevrejske opštine „Čast mi je moliti za izveštaj: da li je delovođa te opštine oslobođen vojne obaveze, ako jeste, molim da mi se povratkom ovog akta javi čijim je rešenjem (No i datum) oslobođen te kako bi na toj osnovi mogla i ova opština tražiti oslobođenje za svoga delovođu hitno je“.

Iz veoma nečitkog koncepta za odgovor vidi se da je oslobođen „na osnovu izjave uprave da je on jedino lice koje vrši ceo administrativni rad“.

Iz marta 1915. godine je dokument kojim se krivično odeljenje Načelstva niškog okruga obraća Jevrejskoj opštini u vezi Jevrejina, austrijskog podanika, koji prelazi u srpsko podanstvo. Sličan je dokument i iz aprila iste godine.²⁷ Jula iste godine „ Sud opštine grada Beograda ima čast umoliti crkveno-školsku jevrejsku opštinu, da izvoli uputiti beogradskoj opštini na rad g. Šaloma Ruso-a odbornika beogradske opštine“. A Uprava na poledini dopisa odgovara da žali što „ ne može učiniti po gornjem naređenju pošto ona za to nije nadležna“.²⁸

Sledećeg dana, beogradska Jevrejska opština piše Nisimu Testi u Jagodinu: „Potpisani je doznao da su u Jagodini iskrsele neke nemile pojave protivu Jevreja i da, u tom pogledu, i sam načelnik ide na ruku ovim pojavama. Da bi Uprava ova mogla znati šta se tamo radi i da bi mogla preduzeti potrebne korake, da ovim pojavama stane na put, naređujem Vam: da u najkraćem roku podnesete tačan i opširan izveštaj o tome kao i da li ste preduzeli kakve korake po ovome. Na slučaj da je Načelnik ili ko drugi izdao kakve štampane objave, da iste priložite vašem izveštaju“.²⁹ Za razliku od ovih dokumenata koji pokazuju javnu stranu života jevrejske zajednice u ratnim uslovima, postoji i druga grupa dokumenata vezanih za organizaciju verskog života i brigu za članove zajednice. Dokument bez datuma iz 1915. godine je zanimljiv jer se odnosi na Bikur Holim.³⁰

„Gospodinu I Alkalaju, sekretaru Srp. Jev. Opštine Niš. U ime S.N.M. Majo i u moje ime izjavljujemo: Niškoj opštini može se izdati na kredit Bikur Holima 1000 dinara jer je Bikur Holim i inače dužan davati lekove

²⁷Inv. br. Fond 497/44/5. Snimak br. 2444

²⁸Inv. br. Fond 497/44/15. Snimak br. 2463

²⁹Inv. br. Fond 497/182/32. Snimak br. 151012

³⁰Jevrejsko društvo za negu bolesnika koje je u Beogradu postojalo od 16. veka

sirotinji. Za ovaj izdatak nije potrebno mišljenje i odobrenje jer društvo Bikur Holim ne podleže takvoj kontroli. Pozdrave g-dinu Bencionu i Vama od vaših. Dr Pijade“³¹(najverovatnije dr Bukić Pijade).

Tokom 1919. godine, vodila se prepiska između beogradske Jevrejske opštine i niške Jevrejske opštine oko jednog duga. U okviru te prepiske, ima dosta prepisa originalnih dokumenata nastalih 1915. godine tokom boravka beogradskih Jevreja u Nišu.

„Upravi Crkv. Škol. Jer. Opštine, ovde,

U godini 1915. god. beogradski Jevreji, koji su usled bombardovanja Beograda, bili u Nišu, za vreme naših velikih praznika, održali su zasebno bogoslužjenje u sali Tikun Hacota,³² koju im je uprava niške jevrejske opštine ustupila za taj cilj. Ovu su salu potpisani tutori u svemu renovirali i udesili za sveti Hram. Službu u tom hramu vršili su naši službenici i to Avr. Alkalaj, Jakov Altarac, kao crkvenjak Avr. Almozlino.

Beogradski Jevreji koji su u svako doba religiozni i darežljivi dokazali su i tom prilikom ovu njihovu osobinu, jer je palo dosta velikog prihoda,³³ kao što će iz priloženog prepisa obračuna, i sama Uprava uvideti. Saldo gotovine od dinara 4354.40 po nalogu G. Rabina potpisani tutori predali su predsedniku niške opštine g. I. Berahi“³⁴ (Prilog 11).

Zanimljiv je i spisak beogradskih Jevreja koji su pozajmili novac niškoj Jevrejskoj opštini 1915. godine³⁵ (Prilog 12), kao i spisak sahranjenih beogradskih Jevreja 1915. godine na niškom Jevrejskom groblju. Ovaj spisak, nažalost, nije potpun jer nedostaju imena mnogih beogradskih Jevreja koji su nastradali i umrli te godine u Nišu³⁶ (Prilog 13).

Obnova rada pod okupacijom 1916. godine

Iz 1916. godine, sačuvani su zapisnici sa sednica Uprave opštine. Kako ovi zapisnici pružaju jedinstvenu mogućnost za uvid u svakodnevnicu jevrejske zajednice u ratnim uslovima, a o čemu do sada nije bilo mnogo podataka, ovde će biti dato malo više prostora tim zapisnicima.

³¹Inv. br. Fond 497/44/2-3. Snimak br. 2440-1

³²Čitaonica za vernike za posebne ponoćne molitve

³³Prihod je prikupljan licitiranjem za kupovinu ceremonija: nadmetalo se za što važniju funkciju u okviru liturgije i to se plaćalo čime se stvarao prihod za sinagogu. Posao tutora sinagoge bio je da naplaćuju ceremonije.

³⁴Inv. br. 497/59. Snimak br. 4541 i Inv.br. 497/59/13. Snimak br. 4546

³⁵Inv. br. 497/44/38. Snimak br. 2500

³⁶Inv. br. 497/44/31. Snimak br. 2489

Prva vanredna sednica, po povratku izbeglica u Beograd, održana je 6. februara 1916. godine. Bila su prisutna 3 člana Uprave i složili su se da će ubuduće sve sednice biti privremene i vanredne a da će se raditi u tom sastavu i uključivati ostali članovi Uprave kako budu pristizali. Sa nekolicinom uglednih beogradskih Jevreja, dogovoreno je, da je u interesu Opštine i njenih članova, da se Uprava predstavi Generalnom guverneru kao i Civilnom komesaru na njegov poziv. Njegova ekselencija je odmah odobrila da se pristupi popravci Stare sinagoge koja je manje oštećena, a za Novu sinagogu će dozvoliti jednoj komisiji da je pregleda i po mogućstvu popravi. Zatim su se prijavili i Civilnom komesaru. Pošto je Uprava ovo primila na znanje, obavesteni su da je Predsedavajući sklopio ugovor sa jednim trgovcem o prodaji kašer mesa i o ceni. Zatim su obavesteni da gđa Haima Daviča, „bivšeg ovdašnjeg, traži uverenje o rođenju muža joj“. Zanimljivo je kako Uprava rešava ovaj slučaj nedavno poginulog junaka: „Po izveštaju sekretara pok. Davičo ostao je dužan opštini na ime ... takse 200 din. Te predlaže da se ...moliteljici može izdati traženo uverenje po naplati duga i takse za uverenje“. Ovo je, svakako, primer kako je opšti interes zajednice (koja je bila u velikoj oskudici) iznad interesa pojedinca. To se vidi i iz tačke 5 ovog zapisnika:

„Kako se svakog dana vraća sve veći broj službenika i sirotinje a opštinska Uprava ne raspolaže gotovinom da sama daje platu, gosp. Predsedavajući predlaže da se umoli predsednik naše uprave g. Bencion Buli da nam pošalje sumu do 10.000 kr. ili da ovlasti nekoga ovde da gornju sumu stavi na raspoloženje i to od onih para, što nam je rabin prikupio, razume se ako ga ima“.³⁷

Na drugoj privremenoj sednici Uprave, potpredsednik Azriel je obavestio da je Stara sinagoga opravljena, da je stručna komisija inženjera pregledala Novu sinagogu a da je arendator za zakup prodaje kašer mesa odustao ali da je pronađen novi. Da se u Staroj sinagogi otpočne sa prodajom ceremonija na uobičajen način za dinare i da se umoli njegova ekselencija guverner da po mogućstvu gđicu ... Pinkasovu „kvalifikovanu učiteljicu kao jevrejku po narodnosti a zbog jevrejske dece postavi u Beogradu“. Postavljena su još tri važna pitanja ali je predloženo da članovi Uprave razmisle do sledeće sednice. To su Pitanje o razrezu taksi, Pitanje o pashalnom brašnu i Pitanje o plati činovnika.

Treća vanredna sednica je održana 22. februara 1916. Na njoj se raspravljalo o platama činovnika i rešeno je da se neki udalje jer nemaju

³⁷Inv. br. Fond 497/21/1-70. Snimak br. 1767-1901

posla zbog malog broja članstva a da se nekima smanji plata jer opština nema sredstava. Zatim sledi jedan izveštaj potpredsednika opštine koji navodim u celini:

„Njegova ekselencija guverner došao je jednog dana u kancelariju opštine nenajavljen iz Becirk komande tražeći da svi članovi uprave predstanu kod komandanta mesta. Kao što je članovima Uprave poznato G, Becirk komandant dočekao ih je veoma ljutito, što je opština otpočela rad u školi bez njegovog znanja i odobrenja. Kada mu je od strane Uprave naglašeno, da rad u školi nije otpočet već da samo kancelarija radi, utišao se malo i tada je zatražio da mu u najkraćem roku podnese uprava: šta je cilj naše opštine, kakvi su prihodi i rashodi opštinski, koliko ima činovnika, kakve su ustanove opštinske uopšte ceo rad naše opštine. U buduće naglasio je da opština sve svoje molbe žalbe predstavke ima njemu da se dostave. Posle tri dana Uprava je komandantu podnela lično traženi izveštaj i dva na nemačkom jeziku kao i jedan primerak naših pravila. Tom prilikom naglašeno mu je da opština usled vanrednog stanja nema nikakvih prihoda i umolila ga da poradi da opština ova dobije onu pomoć koju je dobijala iz države i opštine kao i da dok ne reši pitanje o samoj predstavi da joj odobri izdavanje uverenja o rođenju, smrti i venčanju koje izdaje na osnovu svojih knjiga. Gospodin Komandant je bio tako ljubazan da je izjavio da iz opštine ne zna da li ćemo dobiti kakvu pomoć ali obećava da će opština imati subvenciju od države, Odobrava da se našim građanima izdaju uverenja“.

Četvrta sednica je održana 26. marta 1916. Pod tačkom 1 potpredsednik Azriel je predložio da se zbog sve većeg posla u Opštini, vrati na posao opštinski blagajnik. Pod 2 Azriel kaže da u Beograd uskoro stiže pashalno brašno a da u Beogradu ima oko 3.000 duša, te da će Opština moći izdavati po tri kilograma. ... Mandil ustupa svoj dućan za smeštaj brašna, a kako Opština ne raspolaže gotovinom traži ovlašćenje da može pozajmljivati od pojedinih građana za isplatu brašna. Stigle su i prijave za furune za pečenje pashalnog hleba. U Beograd je stigao i šahter Jakov D. Alkalaj, pa mu se određuje plata. Gospođica Rebeka Amodaj traži pomoć jer je sa braćom i sestricama ostala bez roditelja, a ona ima 18 godina³⁸

³⁸O tragičnoj sudbini porodice Amodaj podatke je ostavila Bojana Jakovljević, ćerka Rebeke Amodaj. Ona je novembra 1979. godine popunila upitnik „Moja porodica“, koji se čuva u Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu. Njen deda, Moric Moša Amodaj, ranjen je 1914. godine na Kosmaju i kasnije umro u Nišu, gde je 1915. umrla i njegova žena i ostavila za sobom osmoro dece. Najstarija od njih, Rebeka Amodaj, podigla je svu decu i svi su dočekali Holokaust koji je preživelo njih troje.

(Prilog 14). Jevrejska opština u Šapcu traži „izvesne stvari crkvene na posluhu“. Iz Stare sinagoge daje se: 1 sefer, 1 parohet, par rimonim... 5–6 taleta... Pečat opštinski na zapisniku je na nemačkom.

Zapisnik sa Svečane sednice, održane 4. aprila 1916. godine, donosi nam jedan izuzetan, nepoznat podatak. Sednica je održana povodom dolaska dr Morica Levija, sarajevskog nadrabina, koji je stigao preko Beča i koji donosi pomoć od 1.000 kruna koje su sakupili sarajevski Jevreji i daje svoj lični prilog 300 kruna (Prilog 15). Beogradska opština je to primila sa velikom zahvalnošću a na sledećoj, petoj sednici, koja je održana 24. aprila, dogovoreno je da se novac koji je doneo rabin, Moric Levi, upotrebi za pashalno brašno. Na šestoj vanrednoj sednici, potpredsednik S. Azriel izveštava da je predsedniku opštine, Bencionu Buliju, pisano nekoliko puta, da pošalje opštini nešto para jer ona nema sredstava. Kako odgovora nije bilo, pretpostavljeno je da on nije dobio pisma.

Vanrednih sednica je bilo osam, a Prva redovna sednica je održana 5. jula 1916. godine. Veliki deo dnevnog reda posvećen je platama činovnika i školskoj taksi. Opština je htela da uz pomoć školske takse pokrene rad jevrejske škole a okupaciona komanda je zabranila uvođenje školske takse jer škola ne radi. Na sledećoj sednici se razgovaralo o pomoći bolesnima i za to je data pomoć, razmatrane su cene sedišta u sinagogama, izvešteno je da je sinagoga Bet Israel opravljena i 11. avgusta otpočinju službe božije. Cene sedišta su, u odnosu na one od pre rata, bile siromašnim članovima opštine previsoke te su cene smanjene.

Iz zapisnika sa Treće sednice održane 24. avgusta, vidi se da je u čast rođendana Franje Josifa održano svečano blagodarenje u sinagogi Bet Israel. Sledeći zapisnici su veoma nečitki, a vidi se i da su sednice sve ređe održavane. Većina zapisnika je prevedena na nemački. Izdvajam podatak iz zapisnika Druge redovne sednice održane 28. juna 1918. godine. Između ostalog, Uprava je obavestena da je krov Nove sinagoge prodat jer su okolni građani uzeli grede „a od para od prodaje podignuta je kamena ograda oko sinagoge u ul. Sabornoj“.

O Novoj sinagogi je veoma malo pisano pa se ne zna tačno ni kada je podignuta. U Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu je jedan od najznačajnijih eksponata meil (navlaka za Toru) iz 1875. godine poklonjen Novoj sinagogi, pa se pretpostavlja da je to godina gradnje, a sada evo, imamo podatak i kada je prestala da postoji. Ženi Lebl daje nekoliko

podataka o toj sinagogi.³⁹ Ona je, u okviru teksta o sinagogama, objavila i šematski crtež dela Jaliye gde su se nalazile Stara sinagoga i Nova sinagoga. Taj crtež je načinio David Dača Alkalaj i, početkom sedamdesetih godina prošlog veka, poslao u Jevrejski istorijski muzej. David Alkalaj je bio predsednik beogradske Sefardske opštine pred početak Drugog svetskog rata. Holokaust je preživeo jer je bio u ratnom vojnom zarobljeništvu u Nemačkoj. Posle rata, iselio se u Izrael. Njegov crtež, rađen po sećanju, godinama je bio jedini podatak o tome gde se nalazila Nova sinagoga. Zahvaljujući ljubaznosti Muzeja vazduhopolovstva u Beogradu, sada možemo da vidimo na snimku iz vazduha:⁴⁰ Staru sinagogu, novopodignutu zgradu Oneg Šabat, mesto na kome je bila Nova sinagoga, sinagogu Bet Israel i novopodignutu zgradu Jevrejske opštine (Prilog 16).

I dokumenta u građi iz sledećih godina, do kraja rata, odslikavaju teško stanje članova zajednice. Veliki je broj dokumenata kojima se traži pomoć za lečenje, odlazak u banje, traži posao. Ima dosta dokumenata vezanih za izdavanje potvrda o venčanju i rođenju ljudi koji su bili van Beograda, kao i o invalidima, bolesnima, siromašnima, prikupljanju pomoći, o održavanju verskih službi za poginule, o prenosu mrtvih i ranjenih, o razvodima braka⁴¹ (Prilog 17).

Mnoga dokumenta su prevedena na nemački ili je na njima pečat Jevrejske opštine Beograd na nemačkom jeziku. Jedan od takvih dokumenata je, na primer, spisak sedišta, sa cenama u Staroj sinagogi za 1916/17. godinu, preveden na nemački.⁴²

Tragično zvuči pismo napisano u Beogradu 15. maja 1917. godine, sunarodnicima koji su bili u zarobljeništvu i preživljavali, u velikoj meri, zahvaljujući paketima koje je slala rodbina uz pomoć zajednice:

„Dragi Leone,

Ovim ti šaljem i četvrti spisak za pakete. Uveren sam, da si ranija 3 primio i da je sve u redu. Za ubuduće ne mogu da uplate za pakete za Davida Finca, jer njegovi su u velikoj sirotinji. Tako isto i žena Gavre Romano moli me da te izvestim da ni ona nije u mogućnosti da daje za pakete. Stoga ćeš ovu dvojicu uvesti u spisak za sirotinju.

³⁹Zeni Lebl, Sinagoge u Beogradu, *Zbornik 7 Jevrejskog istorijskog muzeja*, Beograd, 1997.

⁴⁰BGD-018-1928-30

⁴¹Inv. br. Fond 497/57/48. Snimak br. 4403-5

⁴²Inv. br. Fond 497/215/112

Ovde za sada nema ništa novo. Danas je sarana Haima Benc Pinto/Hajmeles. Tvoji su hvala bogu svi zdravi i oni te od srca pozdravljaju. Pozdravi sve naše a i ti primi iskreni pozdrav od tvog Jaše“.

Zatim sledi spisak ljudi koji su primili pakete u maju i junu 1917. godine u logorima Braunau, Hajniggrin, Nežider, Josepstadt, Konigsbuck i još nekoliko veoma nečitko napisanih imena logora.⁴³

O tome da su beogradski Jevreji bili kao i ostali stanovnici Srbije u oskudici u ratnim godinama, govori posredno i dokument koji ima naslov Oglas, od 22.marta 1918. godine.

„Uprava ova sa žaljenjem konstatuje, da su mnogi naši građani tražili i uzeli kupone za mast i slaninu. Ona jako žali, što se među našim građanima našla i taka lica, koja su moralne i zdravstvene zakone naše religije prenebregnula i time osnov (i temelj) naše svete vere prekršila.

S druge strane postupak tih građana kosi se i sa radom same uprave ove, jer je ona preduzela korake, da za svoje građane, a za kućnu upotrebu, nabavi kašer loj.

Stoga Uprava ova moli građane, da se, u interesu i moralnih i religioznih čuvaju, u opšte uzimanja ovih kupona, bilo na svoje bilo na tuđe ime, jer time stvaraju samo teškoće i sebi i Upravi u svom radu“.⁴⁴

Ignjat Šlang u svojoj knjizi donosi fotografiju zgrade u kojoj je bila škola i u kojoj su bile opštinske kancelarije. Međutim, izgleda da je opštinska uprava više puta menjala mesto svoje kancelarije. Na pozivu za opštinske izbore od 10. aprila 1914. godine, kaže se da će se zbor održati u kancelariji opštine Knez Mihajlov venac br. 25. A na jednim novinama koje su 1927. godine poslate iz Sarajeva Jevrejskoj opštini u Beograd, stoji nalepljena adresa: Zmaja od Noćaja 3, Beograd.

Po svršetku rata, došlo je do mnogih promena u životu beogradskih Jevreja. Neke od tih promena su uslovljene ratom i urbanističkim razvojem grada. Dorćol je preparcelisan, probijene su nove ulice, Stara sinagoga je sve manje u upotrebi. Staro Jevrejsko groblje u Dalmatinskoj ulici je jako oštećeno. U kakvom stanju je bilo groblje govori i dopis iz Pešadijskog puka kraljevske garde, kojim se 1924. godine traži od Jevrejske opštine da dozvoli da se na prostoru groblja vrši obuka vojnika (Prilog 18). Uprava opštine je odgovorila da to ne može dopustiti „ iz pijeteta prema mnogim mrtvacima koji u tom groblju počivaju“;⁴⁵ kao i da se spre-

⁴³Inv. br. Fond 497/179/106. Snimak br. 15312

⁴⁴Inv. br. Fond 497/106/4. Snimak br. 10008

⁴⁵Inv. br. Fond 497/59/164-5. Snimak br. 4770 i br. 4771

ma da podigne ogradu i uredi groblje (Prilog 19). Međutim, kako navodi Mirijam Rajner,⁴⁶ Jevrejska opština je u to vreme već razmišljala o tome da proda groblje i zato je tražila procenu starosti groblja. U građi se nalazi ta procena koju je uradio rabin dr Isak Alkalaj, a koju Mirijam Rajner nije mogla da vidi, ali je sasvim tačno predvidela njen sadržaj⁴⁷ (Prilog 20). Posle veće prepiske oko ideje da se podigne spomenik junacima i palim borcima, takav spomenik najzad je podignut i svečano otkriven 1927. godine, na tada novom Jevrejskom groblju. Uprava Havra Kadiše (Grobarskog zavedenja) zauzela se, u ime rođaka poginulih, da se takav spomenik podigne⁴⁸ (Prilog 21). U Ulici kralja Petra na velikom placu (na kome je još 1908. godine podignuta sinagoga Bet Israel prema Ulici cara Uroša) izgrađen je veliki Opštinski dom sredstvima delom od reparacija o čemu u ovoj građi ima dosta dokumenata.

Među zanimljivim novim podacima koje pruža ova građa, svakako je i podatak o sahrani posmrtnih ostataka pisca i diplomate, Haima S. Daviča, koji je umro u Ženevi 1918. godine a sahranjen na Jevrejskom groblju 1921. godine. Ovaj dokument nam, najzad, daje tačnu godinu i mesto sahrane ovog velikog pisca o kome je objavljeno dosta netačnih podataka⁴⁹ (Prilog 21).

Slika beogradske jevrejske zajednice koju nam pruža ova građa, toliko je živa, da je teško rastati se od nje. Zato tekst završavam prilogom o naplati ceremonija u Novoj sinagogi 1893. godine⁵⁰ (Prilog 22) i dokumentom iz 1921. godine o zabrani kupovina ceremonija, koji svedoči o pokušaju modernizacije zajednice posle prohujalog rata⁵¹ (Prilog 23). I još nešto: u ovoj građi je i jedan dokument koji govori o privatnom životu velike heroine Velikog rata, Neti Munk, i njenih desetoro dece⁵² (Prilog 24).

---

⁴⁶Mirijam Rajner, *Jevrejska groblja u Beogradu, Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja br. 6*, Beograd, 1992. str. 210.

⁴⁷Inv. br. Fond 497/59. Snimak 4746

⁴⁸Inv. br. Fond 497/59/143. Snimak 4741

⁴⁹Inv. br. Fond 497/59. Snimak br. 4684

⁵⁰Inv. br. Fond 497/188/77. Snimak br. 17142

⁵¹Inv. br. Fond 497/15/2. Snimak br. 1572

⁵²Inv. br. Fond 497/109/14. Snimak br. 10209

Milica Mihailović

**ARCHIVE MATERIAL ON BELGRADE JEWS IN WORLD WAR ONE
FROM THE ARCHIVES IN LVOV**

SUMMARY

Once the former Soviet Union archives were opened up in 1992, it became evident that practically the entire archive material related to the Jewish Community of Belgrade for the period between 1860 and 1940 was located in Moscow. Some ten years later, it was discovered that the archives in Lvov also contained a certain part of this material related to the administration of the Belgrade Jewish Religious Community of Sephardic Tradition. A number of these documents refer to the World War One and they have great significance since they shed light on the unknown or scarcely known situation of the civilian Jewish population of Belgrade and Niš during the World War One. Among the key new data resulting from these archive documents are the reports submitted by Rabbi Isak Alkalaj on his humanitarian mission to Europe in 1915, and the recorded minutes from the sessions of the Community Administration for the period 1916-1918.

SAHRANA AVRAMA SASO

Zahvalnost

Povodom pogibije našeg milog i nezaboravljenog sina, supruga, oca i brata.

† Avrama J. Saso
vojnika 7. puka II poziva

Koji je poginuo pri zauzeću Papas-Tepe 12. marta a sahranjen u Beogradu 31. marta.

Izjavljujemo ovim putem najveću blagodarnost Upravi Crkv. Školske Jevrejske opštine u Beogradu, koja se zauzela da o njenom trošku prenese telo milog nam pokojnika, i na odar položivši venac.

Osobito blagodarimo izaslanicima njenim, G. Šalomu Ruso-u i Davidu G. Levi-u, koji su ne žaleći truda i napora uspeali, da pored svih teškoća, telo milog nam pokojnika prenesu.

Srpskom Jevrejskom Pevačkom društvu, koje je izvolelo besplatno pri sprovodu učestvovati.

Društvu Oneg-Šabat, koje je poslalo korporaciju na sprovod i milog nam pokojnika upisalo za svog člana utemeljača. Jevrejskom Ženskom Društvu, koje je venac na dar priložilo.

Velika hvala na izjavi saučešća njeg. preosv. B. Mitropolitu Raško-prizrenskom G. Nikiforu, Predsedniku Opštine Grada Beograda G. Lj. Davidoviću, komandantu mesta pukovniku G. Vanliću, Delegaciji Uprave Crkv. Školske Jevrej. Opštine Eskenas. obreda i svima ostalim društvima i mnogobrojnom svetu koji nam je usmeno i pismeno izjavio saučešće i time nam preveliki bol ublažiše.

Velika hvala G. Šalomu Ruso-u svešt. i G. Moricu A. Demaju pravniku, koji u oproštajnom govoru svakom suzu privukli a nama bol ublažili.

Hvala G.G. sveštenicima jevrejske opštine, koji su besplatno sprovodu činodejstvovali.

Upravi Kolonijalne Banke na učinjenoj dobroti i uslugama.

Također blagodarimo uredništvima ovd. listova, koji su prenos u listovima javili i beleškama propratili.

Blгодарimo svima koji su kovčeg milog nam pokojnika na rukama do kola i od kola do groblja preneli.

Hvala svom mnogobrojnom građanstvu, koje je sprovodu prisustvovalo i time nam u nekoliko našu preveliku bol ublažilo.

Ožalošćeni do groba i neutešni: roditelji: Jakov i Sara; supruga Lenka; deca: Bubika i Sarafina; braća: Miša, Tilo, Koja, Samuilo, sestre: Lika i Buča i ostala familija

SAHRANA POGINULIH KOD JEDRENA

UPRAVI
CRKVENO – ŠKOLSKE JEVREJ.
OPŠTINE BEOGRAD.

Sa dobivenih izveštaja – pisama i telegrama od naših milih i dragih, koji su ostali u životu na bojištu kod JEDRENA, utvrđeno je, da su na dan 12. I 13. ov. mes. pri poslednjem jurišu na jedrenska utvrđenja od strane VII puka, II poziva, koji je celom svetu pokazao čudo od junaštva a u kome se nalazi dosta naših Jevreja-Beograđana, za opštu savezničku stvar u najvećem i najtežem okršaju poginuli ovi naši sinovi-građani ove opštine:

JOSIF B. RUSO
JOSIF ALBAHARI
ISAK M. ANĐELO
AVRAM SASO

Imajući u vidu, da su ovi heoji sinovi naše opštine, rođeni u Beogradu svoje mlađane živote dali za opštu stvar, za UJEDINJENJE SRPSTVA i OSLOBOĐENJE NAŠE BRAĆE-SRBA- ispod jarma turskog i da su siromašnog stanja a opterećeni porodicama, dolepotpisani građani mole Opštinsku upravu kao najvišu našu vlast, da se ona kod merodavnih vlasti zauzme, te da iste odobre prenos gore pom. junaka u Beograd. Prenosom njihovim ne samo da će porodicama umrlih biti jedna uteha, da ih s vremena na vreme mogu posetiti i time davati svojim bolovima, već će biti vidni dokaz naše ljubavi prema tolerantnom srpskom i dobrom narodu a s druge strane da će podstreka našem mlsđem naraštaju, da je za otadžbinu slavno umreti.

Na slučaj da Uprava opštinska usled budžetske nemogućnosti ne može privesti u delo ovu našu molbu, mi je molimo, da odobri dvojici građana od dolepotpisatih, da mogu kod našeg građanstva prikupljati dobrovoljne priloge. U nadi, da će se pošt. Uprava za ovu opštu stvar zauzeti kao i potpisane o svom rešenju izvestiti, molimo je, da primi uverenje našeg poštovanja.

18. marta 1913. god.
Beograd.
Slede potpisi

SAHRANA POGINULIH KOD JEDRENA

UPRAVI
CRKVENO-ŠKOL. JEVREJ.
OPŠTINI BEOGRAD.

Od strane ove opštinske uprave određen sam ja sa g. Mišom Levi, Sol. Demajom, da uz pomoć nekoliko ovd. građana, koje budemo mi izabrali, izvršimo prenos i saranu poginulih Jevreja kod Jedrena, za koju je celj odobren od strane ove opštinske uprave jedan privremeni zajam s tim, da se isti ima njoj docnije vratiti od priloga, koji se ima skupljati od ovd. građanstva.

Pošto je izvršen prenos a i sarana poginulih Jevreja kod Jedrena, to nam je čast podneti račun troškova oko prenosa i sarane poginulih u iznosu Dinara 1.091.50. i molimo opštinsku upravu, da ovo primi ka znanju i da nas od ove dužnosti razreši.

19. Aprila 1913. god.
Beograd

S odličnim poštovanjem,
potpis nečitak

SVEČANA SLUŽBA U SINAGOGI BET ISRAEL 1913. GODINE

OBJAVA

O rođen danu Njegovog Veličanstva Kralja, na Petrov dan, Uprava crkveno školske Jevrejske opštine u Beogradu neće održati uobičajeno svečano blagodarenje zbog vanrednih prilika u zemlji. Toga dana održaće se u obema sinagogama svečana služba za dug život i sreću Njegovog Veličanstva Kralja, Njegovog doma i celog srpskog naroda. Pored svakodnevne molepstvije za pobedu srpskog oružja, posle službe održaće se toga dana i svečano molepstvije.

U sinagozi „Bet Jisrael“ odgovaraće na službi mešoviti hor Srp.-Jevrejskog pevačkog društva.

Služba će početi toga dana u 7 sati pre podne.

Br. 264. Iz kancelarije Uprave crkveno školske Jevrejske opštine u Beogradu 26. Juna 1913 godine.

POMEN BENKU DAVIČU 1914. GODINE

CRKVENO-ŠKOLSKA JEVREJSKA OPŠTINA

LOŽA „SRBIJA“ N.O. BENE BERIT

Beograd, 18. juna 1914. god.

SRPSKO-JEVREJSKO PEVAČKO DRUŠTVO

P.G.

Ovih dana navršuje se godina, od kako je naš neumrli

BENKO S. DAVIČO

podlegao opakoj bolji, koju je dobio za vreme junačke borbe na Krivolaku, u kojoj je učestvovao kao komandir čete. Mi smo još uvek pod svežim utiskom ovog po nas sve nenaknadimog gubitka, jer je Benko Davičo, u kome je za dugi niz godina bilo oličeno sve, što je najidealnije i najplemenitije, ostao i ostaće još za dugo vremena nezamenljiv u našem društvu, u kome je on svagda prednjačio neumornom predanošću i istinskom ljubavlju prema svemu, što je vodilo dobru i napretku njegovih bližnjih.

S toga potpisate korporacije, u kojima je pok. Benko svojim energičnim i uspešnim delanjem bio pravi stožer njihov, u želji da se skromno oduže seni njegovoj priređuju mu u nedelju 22.ov. mes. u 11 čas. pre podne u sinagozi „Bet Jisrael“

Svečan pomen. Istog dana po podne u 4 ½ časa izaći će korporativno na groblje i tamo održati pomen pok. Benku i ostalim izginulim ratnicima Jevrejima. Potpisati smatraju za svoju dužnost, da vas o ovome izveste, uvereni, da će se toga dana svi beogradski Jevreji pridružiti potpisatim korporacijama i prisustvovanjem na pomenima kako u sinagozi, tako i na groblju, odati dostojnu poštu senima zaslužnoga velikana našeg, pok. Benka Daviča i ostalih izginulih ratnika.

U ime Uprave Crkveno-Školske Jevrejske Opštine

Marko Baruh
Solomon M. de Majo

U ime Lože „Srbija“ N.O. Bene Berit

Dr Solomon Alkalaj
Dr Bukić Pijade

U ime Srpsko-Jevrejskog Pevačkog Društva

Šemaja de Majo
Leon de Leon

PROGRAM SVEČANOSTI ZA DOČEK RATNIKA 1913. GODINE

Program

o svečanom obredu „agomel“ prilikom povratka jevrejskih ratnika sa boj-
nog polja

- 1) Svečan ulaz ratnika u Sinagogu za koje vreme Pev. Društvo peva „Ma Tovu“
  - 2) Sveštenici čitaju „Ašre“ . Posle toga Kadiš (pev. dr. odgovara)
  - 3) Sveštenici čitaju Alel (ceo) na blagoslov odgovara (pev. dr) „Odu“ „Odeha – Ki“ peva pev. dr.
  - 4) Govor
  - 5) Otvaranje dveri pev. dr. peva „ Koaneha i „Ki-micijon“ (Ki-)
  - 6) Jei racon, čita rabiner
  - 7) Iznošenje Tore pev. dr. peva „Cena urena“
  - 8) Ratnici izgovaraju formulu „agomel“ (rabiner im diktira reč po reč) ako je tehnički moguće u najmanje sa 11 njih
  - 9) Sveštenik kaže opšti „mišeberah“ za sve ratnike
  - 10) Obilaženje Tore – pev društvo peva „Avu Ladonaj“
  - 11) Blagoslov Kralju i Prestolonasledniku
  - 12) Pev. dr. peva završni psalm 150
- Služba počinje u 9 č. pre podne
25. Avgusta

IZVEŠTAJ RABINATA

RABINAT
 CRKVENO-ŠKOLSKE JEVREJSKE OPŠTINE
 U Beogradu
 Br. 270
 Jula 1914. g
 Beograd
 Upravi Crkveno-Školske
 Jevrejske Opštine Beograd

Ovim mi je čast podneti p. Upravi traženi spisak sviju stvari u jevrejskim školama kao i u rabinatskoj kancelariji:

40 klupa i 4 u pozajmici,	4 draperije
5 stolova	6 peškira
9 stolica (od ovih 3 oštećene)	1 flaša
2 pisaća stola (1 štećen)	5 čaša
1 stolica (naslonjača na pisaćem stolu)	7 četaka za ribanje
4 ormana	5 " sa drškama
11 peći (5 od pleha i 6 od bronza)	4 gvozdene mreže za čišćenje obuće
5 tabla školskih	1 prostirka od dlake
3 slike Nj. V. Kralja	3 kante za vodu
1 slika M. Montefijora	1 kantica za karbol
2 slike L. Kremije-a	3 „džementice“
1 divan	1 četka za čišćenje prašine („por-tviš“)
6 fotelja	1 lestvice
2 knjižnice	1 lopatica za đubre
650 svezaka knjiga	10 metlica
3 časovnika (1 oštećen)	4 pljuvaonika
5 roletna	1 zelena čoja za sto
3 zavese	1 lampa (oštećena)

Koristeći se i ovom prilikom da p. Upravu uverim o svom odličnom poštovanju, ostajem

Dr I Alkalaj

SAHRANA MIŠE KATARIVASA

„Upravi Srp. Jevrj.
crkveno školske opštine

Sa bolom u duši javljam vam, da je Miša Katarivac, kaplar pri IV prekobroj. Peš. Puku, a sin Zdravka Katarivaca, biv. služb. jevr. škole, jučer oko 10 časova pre podne kod „Šanca“ poginuo. Jedna neprijateljska granata pogodila ga je posred glave i odnela mu je lobanju, ostavši na mesto mrtav.

Njegovi ratni drugovi Radomir A. Gabaj i Marko Nahmijas preneli su ga danas u Krupanj.

U njihovim i u mom prisustvu sahranili smo ga danas u dva časova popodne u Krupanjskom groblju, pri ulazu sa leve strane između ograde i spomenika Cvete R. Vićevića, pevajući „Mihtan Ledavid“ i čitajući „Kadiš“.

Telo pokojnikovo nalazi se u jednom sanduku, a saranili smo ga sa sandukom, jer držim, da će ta Uprava narediti prenos mrtvih ostataka u Beograd i odrediti im mesto, gde i ostali naši hrabri junaci počivaju.

16. oktobra 1914.
Krupanj, Topionica

Ponizan
Jakov S. Melamed
Pisar štaba Dunavske divizije
II poz. Nar. Vojske“

IZVEŠTAJ RABINA ALKALAJA

UPRAVI CRKVENO-ŠKOLSKE
JEVREJSKE OPŠTINE.
BEOGRAD

Kad je Srbiji objavila rat Austrija, najveći deo našeg življa napustio je Beograd da izbegne bombardovanje. Nastanjen po raznim mestima na jugu Srbije, naročito u Nišu, ovaj se svet potuca bez kuće i kućišta, oskudan u najprečim potrebama. Predstavnici srpskih Jevreja, na čelu sa predsednikom Jevrejske opštine u Beogradu, uzeli su na sebe brigu oko siromašnih izbeglica, i u traženju načina da im se pomogne, odlučili su da potpisani, kao rabin, otputuje u Evropu, da bi zainteresao bogate i ugledne Jevreje za našu stvar i našu nevolju.

Odmah sam otputovao, probavio nekoliko meseci na strani i uradio sve kako je bil mogućno. Vratio sam se jula 1915.g. u Niš. Tek što sam pripremio potpun izveštaj svoga puta, rada i uspeha, u nameri da ga predam predsedniku naše opštine, došli su najteži dani stašne političke situacije, kada je bilo ne samomnogo više prečih stvari za rad, no je svaki bio brižan za opstanak. Svet je već počeo da napušta zemlju, a i ja sam, na nagoveštaj merodavnih, napustio sam Srbiju i u onoj žurbi ostavio sam veći broj podataka sa toga puta. Smatrajući pak da opština treba da ima u svojoj arhivi dokument ovoga moga rada, rešio sam se da, naknadno, sastavim ovaj izveštaj i položim o svemu račun. U ovom slučaju molim upravu da ne traži veliku preciznost i sve detalje u ovom izveštaju, jer je od toga puta ne samo prošlo dosta vremena, no se preživelo više no celog veka dotle.

Projekat moga putovanja bio je Sofija-Bukurešt-Carigrad-Egipat i zemlje Zapadne Evrope. No u tom vremenu Turska je ušla u rat i to mi je omelo dalji put od Bukurešta, odakle sam se vratio u Niš, i preko Soluna, otišao u Zapadnu Evropu, Sofija mi je bila prva tačka putovanja. Pored svih obećanja, organizovanja odbora za pomoć i drugih humanih udruženja, u Sofiji nisam ni pare skupio za naš svet. U Bukureštu je sefardijska opština izašla na susret vrlo prijateljski: ona je odmah votirala 1000 leja i objavila skupljanje priloga, što je donelo oko dve hiljade leja. Sem toga

na moju intervenciju kod predstavnika velike lože Bne berit u Bukureštu izdejstvovana je iz američke centrale iste organizacije suma od 10.000 franaka za istu celj. Ja nisam ostao da čekam da se sav novac prikupi, da ne bih gubio vreme, no sam ostavio u amanet da se novac pošalje u Niš, što je, po svojoj prilici i učinjeno.

U istom smislu predložio sam akciju u Solunu: i tamo je obrazovan odbor za prikupljanje pomoći, angažovao sam razna humana udruženja i ostavio adresu, gde da se novac pošalje. Iz Soluna sam, ulučivši priliku za lađu, oputovao u Brindizi, odakle sam, preko Milana, stigao u Pariz, da odmah pođem za London. U Londonu sam razvio najveću akciju. Prve sam dane morao posvetiti da se orjentišem i informišem o ljudima i prilikama, jer je svo to bilo za mene novo i nepoznato. Jedini poznanik i prijatelj bio je gospodin Elkan N. Adostiler sin i brat glavnih rabina Velike Britanije, koji je kao član komisije za pomaganje, za vreme balkanskih ratova bio moj gost. Njegovo je ime bilo dovoljno da mi se najotmenije ličnosti, prve porodice i najuglednija udruženja izađu na susret. On me je uveo i u novinarske krugove, gde sam sem čisto humanih ciljeva, radi kojih sam došao, imao priliku da kažem dobru reč i za svoju otadžbinu. U tom smislu izašlo je nekoliko mojih članaka, intervjuja i moj je dolazak praćen vrlo toplo i srdačno. Sve je ovo skrenulo pažnju i našeg poslanstva u Londonu, i ono me je u nekoliko mahova zadržal da ostanem malo duže u Londonu.

Još prvih dana Gospodin Adler uveo me je u palatu Lorda Ročilda, s kim je on još od detinjstva u prijateljskim odnosima. Sva su tri brata Ročilda primila me svesrdno (sva trojica su već umrli), i ono što je kod nas skoro nepojmljivo, oni su pokazali, u najintimnijem razgovoru, puno interesovanja o našem životu i prilikama, o srpskom narodu i njegovim osobinama, o ekonomskim i kulturnim prilikama u našoj zemlji, kao i u opšte o stanju na Balkanu. Izloživši im , pored ostaloga i bedno stanje naših Jevreja, oni su priložili izvesnu sumu, koja je sa svima ostalim priložima otštampana u jednom jevrejskom glasniku koji je donosio u 2-3 broja listu priložnika. Relativno skroman prilog kuće Ročilda objašnjen mi je ratnim prilikama, kada je ista kuća bila pozvana da se odazove na sve strane. Apelom po listovima i pomoću ličnih veza prikupljeno je oko 10.000 franaka prvih 5-6 nedelja moga boravka. Produžio sam ostanak zato, što sam uvideo da ovoliki put ne zaslužuje tako skromnu sumu, a s druge strane došao sam do uverenja, da je u Engleskoj neophodna potreba da dobro upoznaju i čoveka i njegov smer, pa da mu poklone pažnju. Trebalo je steći poverenja kod engleskih Jevreja, a to je bilo moguće

tek pošto sam proširio krug poznanika i prijatelja i svojim ophođenjem bio u mogućnosti da imam pristupa u njihove domove, što je u Engleskoj, jednom strancu vrlo teško. I ona suma što je docnije skupljena, rezultat je inicijative pojedinaca više s obzirom na moju ličnost ne na opštu stvar. Tako npr. Prilikom posete jednoj englesko-jevrejskoj porodici imao sam čast da budem predstavljen Gospodinu Herbartu Samuelu, tadašnjem Ministru unurašnjih dela. U razgovoru sam mu najpre skrenuo pažnju na prilike u otadžbini. Ja sam izložio sve političke, ekonomske i društvene prilike u Srbiji, kao i naš odnos prema bivšoj Austro-Ugarskoj Monarhiji, sve naše patnje i krize koje su predhodile svetskom ratu, a on je zabeležio moje reči, i posle nekoliko dana, kad je zvanična Vel. Britanija priredila Miting u čast Srbije, Gosp. Herbart, kao prvi govornik, držao je jedan briljantan govor informativan i dokumentovan, u kome sam poznao moja obaveštenja Gospodinu Ministru (ovo uzgred beležim da se vidi da sam, kad je trebalo, i šire shvatio svoju misiju). Po stvari pomaganja srpskih Jevreja, dobio sam preporuku od gospodina ministra za njegovog brata Ser Stjuarta Samuela, koji se stavio na čelo nove akcije u korist naše sirotinje. On me je uputio kome lično da se obratim, davao mi je imena i adrese pojedinih viđenih građana kojima da pišem, kao potrebno za uspeh, i ja sam slao svakodnevno pisma na sve dobivene adrese i razvio veliki kancelarijski posao. Po savetu Ser Stjuarta proputovao sam i druge engleske centre – Mančestar, Liverpul, Glazgov, i Bermingam – i kako je u tim centrima već bila razvijena akcija za potpomaganje postradalih Jevreja iz celog sveta, to sam u broj onih, što su čekali pomoć, uvrstio i srpske Jevreje. I to se vidi iz objavljenih priloga u priloženim novinama.

Meseca aprila 1915. g. napustio sam Englesku, u nameri da nastaim svoju akciju u Parizu. Sa preporukama koje sam dobio od stečenih veza u Engleskoj za Ročilde u Parizu, i druge institucije, ja sam otpočeo ponova posao, ali je Pariz bio sav deprimiran i u poslu oko izbeglica iz okupatorskih oblasti. Video sam odmah da su vrlo rđavi izgledi za moje planove. Gospodin Ročild primio me je vrlo ljubazno i priložio skroman darak (nečitko fr.)-. Isto tako posetio sam predstavnike udruženja „Alliance israelite Universelle“, i na sednici, održanoj radi mojeg dolaska, votiran je jedan mali kredit od 3.000 franaka.

Videći sve to, smatrao sam da treba što pre da otputujem i hteo sam preko Švajcarske i Italije da se vratim za Niš. Ali kada sam stigao u Švajcarsku, Italija objavi rat. Željeznice su bile angažovane za vojsku, te je putnicima bilo skoro nemoguće dobiti voz. Tako sam bio prinuđen da

ostanem 3-4 nedelje u Švajcarskoj, dok se saobraćaj koliko toliko omogući. Ovo sam vreme iskoristio da i švajcarske Jevreje zainteresujem za našu stvar, naročito one u Cirihi i Bazelu. I ako se nije ni mogao očekivati neki sjajni rezultat, ipak je prikupljena lepa suma za tadašnje prilike, od 3.000 franaka. U Italiji nisam preduzimao posao, jer je, u času njenog stupanja u rat, bilo sve u jeku priprema i žurbe. U Niš sam se vratio posle malo dužeg puta kroz Italiju, koji sam učinio usled strašno neredovnog saobraćaja i puno putnih neugodnosti.

Ovaj kratak ali u glavnom potpun pregled moga puta i rada smatrao sam za dužnost podneti p. Upravi, kao jedan dokumenat radi znanja i sećanja na preživele mučne dane.

Koristeći se ovom prilikom da p. Upravu uverim o svome odličnom poštovanju, ostajem

31. decembra 1919. God.
Beograd

Dr I Alkalaj
rabin

**SPISAK BEOGRADSKIH JEVREJA KOJI SU POZAJMILI
NOVAC 1915. GODINE**

Spisak

Lica –beograd jevreja, koji su učinili pozajmicu ovoj opštini u 1915
godini

1. David Pinto
2. Jakov Benvenisti
3. Avram Isak Levi
4. Rafailo Pinto
5. Samuilo
6. Josif B Haim
7. Jakov Rubinović
8. Avram Arueti
9. Dav. Cevi Koen
10. Binja Nahum
11. Laci Frajdenfeld
12. Isak B. Rafael
13. Boris Karić
14. Bencijon I. Bencijon
15. Josif Avramović
16. ...
17. Jak. Amar
18. Isak ....
19. Jak. Danić
20. BencijonAvram
21. Jak. Melamed
22. Dav. Alvu

Sv. Hiljadu osamstotina tridestpet 1.835

Dalje nečitko

SPISAK BEOGRADSKIH JEVREJA SAHRANJENIH U NIŠU

Spisak

Saranjenih jevreja – beogradskih, na niškom jevrejskom groblju kao i izdate .... od strane niškog grobarskog Zavedenja.

1. Kći Davida Beraha	pozvati ćerku	82.20
2. Sin Josifa A. Eškenaza	pozvati oca	26.40
3. Bohor Adanja, šahter		115,60
4. Sin Jakova Abinuna		87
5. Jozef Finc		105
6. Jakov Koen		103
7. Samuilo Melamed šahter		106
8. Avram Tajtacak		98
9. Žanka kći Moše Adanja		31
10. Natalija kći Avrama Bencijona		31
11. nečitko		
12. kći Davida Levi krojača		27
13. Zlata supruga Davida		
14. kći Hajima Afara		101
15. Danilo sin Hajnriha ...		
16. Rahel Elija Levi udova		106
17. Mevorah Benvenisti		70
18. Vida i Flora kćeri Ašera Ašerovića		20
19. Josif Israel Efraim		90
20. ...Adanja		
21. Netika Bahor D..		33.20
22. Rebeka kći jakova Koena		31
23. Bukas Almozlino		104
24. Jomtov Semo		91 60
25. Rejna supruga Jomtova Semo		87
26. Mordehaj Mašiah		
27. Avram B. Jakov, limar		102

---

28. Nahman	124.80
29. Isak Adanja	95
30. Nisim Anaf	92
31. Klara, supruga Hajima	89.50
32. Ester .... udova	103
33. Jakov Isak	
34. Leopold Hajdušek	92
35. Samuilo M. levi	97
36. Sara supruga Samuila.....	128
37. Mazal kći Hajima B. Rafaela	33
38. Simha Hazan	102
39. Mirjam kći Cadika.....	27
40. Bukas supruga Moše.....	102
41. ....bohor Eškenazi	26
42 nečitko	
43. Cipora kći Anđ. ....Ruben	29
44. Isak Avram Abinun	47
45. Sara supruga Avrama Abinuna	91
Svega	3545.90

1. februara 1919.

Niš

Starešina grobarskog
zavedenja
Mordehaj Konfino

**FOTOGRAFIJA PORODICE AMODAJ,
OTAC, MAJKA I OSMORO DECE**

**PREPIS PRVE STRANE ZAPISNIKA SA SVEČANE SEDNICE NA
KOJOJ JE PRISUTAN DR MORIC LEVI**

Zapisnik

svečane sednice održane na dan 4. aprila 1916. god u 10 sati pre
pod. u kancel. opštine.

Prisutni:

Članovi Upr. Opštine g. g. S. Azriel, N. Benarojo, S.M. de Majo i N.D.
Anaf.

Građani opštinski g.g. H.Azriel, Aleksandar Levi, Solomon Nisim,
Avram Arueti, Hajim Medina, L. Testa i J.Altarac

Nadrabiner bosanskih Jevreja g Dr Moric Levi

Predsedavao potpredsednik g. Sam. Azriel

I

Potpredsednik g Azriel iznosi, da je u našu sredinu došao nadra-
biner bosanskih Jevreja g Dr Moric Levi i u čast njegovog dolaska sazva
ovu sednicu i bio je tako slobodan, da bi ova sednica ispala što svečanija,
pozove izvestan broj naših odličnih građana da istoj prisustvuje. On ima
čast predstaviti g Dr.....gospodi i u isto vreme moli g Dr da iznese svoje
misli povodom njegovog dolaska.

Gosp. Dr Moric Levi iznosi, da se opština jevrejska u Sarajevu odav-
no nosila mišlju, da uputi svoga izaslanika u ovu varoš, da bi se

Prilog 16

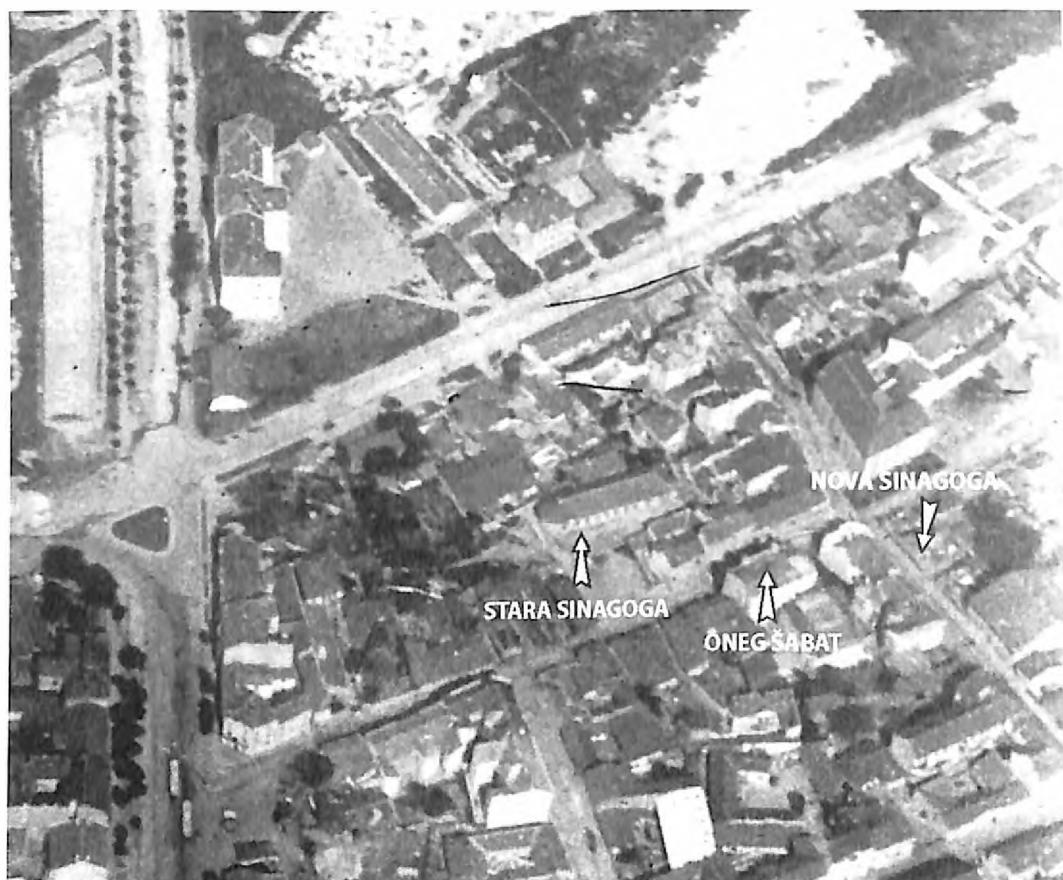
BEOGRAD, SNIMAK IZ VAZDUHA

Prilog 16a

DETALJ SINAGOGA BET ISRAEL

**DETALJ STARA SINAGOGA, ONEG ŠABAT, MESTO NA KOME JE
BILA NOVA SINAGOGA**

DOKUMENTA ZA RAZVOD BRAKA**Prepis**

Crkveno –Jevrejsko Sefrad. Opštini

Moja žena Netika (Estera) Karić rodena Eškenazi sa kojom sam u braku već 13 godina bez dece od venčanja do sada nije pokazala i bila ver-na svome mužu i uvek je imala snošaj sa drugim ljudima. Za vreme rata ja i moja žena iz Skoplja kao izbeglice otišli smo u Volos u Grčkoj. Tamo je imala snošaj sa domaćinom kuće gde smo bili u kvartiru.....Roma Jevreji-nom iz Carigrada. I.....smo bili u selu kod njega blizu Volosa. On je položio neku zakletvu pred učiteljem (haham) u Volosu, da on sa mojom ženom nije imao snošaj, ali ja u to ne verujem jer je to bilo udešeno.

Tako isto kada sam putovao preko Italije za Švajcarsku odnosno kada smo pošli iz Grčke imala je snošaj sa kapetanom lađe.

Imam i priznanje da ona kada je pošla za mene nije bila devojka već deflorisa na što na ročištu za raspravu ove stvari dokazati.

Pošto se inače ne slažemo i neprestano smo u zavadi mi smo iz Lo-zane u Švajcarskoj gde smo bili u poslednje vreme stalno otišli kod našeg beogradskog rabina gospodina Dr Isaka Alkalaja u Ženevu koji nam daje 5-I-918 uverenje da živimo odvojeno 3 meseca pa posle možemo tražiti odnosno dobiti razvod braka. Ovo uverenje ostalo mi je u Švajcarskoj, jer u žurbi sam se zaboravio da isto ponesem. Kod g. Rabinera sam bio zakleo. Zato molim ponizno Upravu da izvoli narediti našem duhovnom Sudu da se meni razvod braka odobri a do toga dana ja se obavežujem izdržaavati ženu prema današnjim prilikama sve do konačnog razvoda.

18. Juna 1918. god.
Beograd

Ponizan
Jakov Karić
Kr. Milana ul. 108

**MOLBA PEŠADIJSKOG PUKA DA IZVODI OBUKU
NA JEVREJSKOM GROBLJU**

Pešadijski puk
Kraljevske garde
Br. 3041
14. marta

Crkveno-Školskoj Jevrejskoj Opštini

Moli da se dozvoli da vojnici 3. i 4. bataljona ovog puka mog izvoditi obuku na prostoru starog Jevrejskog groblja.

Radi obuke vojnika ovoga puka – a pošto u kasarni nema dovoljno prostora – čast mi je umoliti tu Opštinu, da se za prednju cilj odobri, da mogu vojnici ovoga puka izvoditi obuku na prostoru starog Jevrejskog Groblja koje se nalazi u Dalmatinskoj ullici a u neposrednoj blizini ove kasarne – koje poseduje ta Opština.

Starešine ovoga puka staraće se da se nikakav kvar ne učini groblju a tako isto paziće, da vojnici ne svršavaju nuždu pa ni malu.

U nadi da će opština izaći u susret ovoj molbi, potpisati u napred blagodari.

Molim, da se o donetom rešenju po ovome, ovaj puk u povratku akta izvesti.

Zastupa Komandanta
Vršioć Dužnosti Pomoćnika,
Potpukovnik

ODGOVOR OPŠTINE

180

28. marta 4.

Komandantu
Pešadijskog Puka
Kraljeve Garde Beograd

U vezi akta toga Puka od 14. marta o.g. br. 3041. Uprava ove Opštine na sednici svojoj od 27. marta o.g. pristupila je rešavanju toga akta.

Iz pieteta prema mnogim mrtvacima, koji u tom groblju počivaju, a i iz verskih razloga Uprava uz najbolju volju nije mogla izaći u susret traženju toga Puka, da na prostoru ovog groblja izvodi regrutsku obuku.

Staro Jevrejsko Groblje u Dalmatinskoj ulici, radi ratnih operacija, istina, u veoma je derutnom stanju, koje se nije moglo do danas popraviti radi budžetskih nemogućnosti. Ovih dana Uprava ove Opština pokrenula je pitanje opravka ograde i uređenja groblja, koji će se posao u najkraćem roku započeti.

Stavljajući Vam prednje rešenje k znanju, izvolite primiti ovom prilikom uverenje našeg odličnog poštovanja

PROCENA STAROSTI GROBLJA

Glavni rabinat
Kraljevine Srbije
Br. 228
12. juna 1923
Beograd

Upravi Crkveno-Školske Jevr. Opštine
Beograd

Po prijemu akta te Uprave, br. 460, potpisanome je čast dostaviti ovaj svoj odgovor:

Pri ispitivanju starog Jevrejskog Groblja u Dalmatinskoj ulici a naročito prema natpisima na najstarijim nadgrobnim pločama, koji se još mogu pročitati, tačno je utvrđen kao najstariji datum od pre 193 godine. Ranije doba od ovoga nije se moglo do sada konstatovati. Isto tako ni pri iskopavanju grobova nije se moglo ništa naći što bi bilo značajno za doba postanka groblja ili za izvesan drugi značaj njegov.

Glavni Rabin Kralj. Srbije
Dr I. Alkalaj

HEVRA KADIŠA TRAŽI DA SE PODIGNE SPOMENIK

Beograd, 1. maja 1923.

UPRAVA
Grobarskog zavedenja
Beograd

Upravi crkveno-školske jevrejske opštine
Beograd

Mnogi građani, koji imaju sahranjene svoje sinove, braću, srodnike i t.d. u parceli poginulih boraca, obraćaju se jednako Upravi našeg zavedenja s pitanjem, kad će se pristupiti radu za podizanje opšteg spomenika palim borcima, jer je građanstvo izgubilo već svako strpljenje i nemože više da čeka. Veći broj tih građana traži s pravom, da se jednom podigne taj spomenik, u protivnom svaki od njih će za svoj račun potreban spomenik podići.

Da ne bi naši građani ostali i dalje bez ikakva odgovora na njihovo umesno traženje i da ne bi došli u sukob sa našom opštinom, naša se Uprava obraća toj Upravi i moli, da joj poveri izradu tog opšteg spomenika u parceli izginulih boraca. – Naša bi Uprava u tom slučaju u sporazumu sa g.g. članovima te Uprave i sa drugim spsobnim licima pristupila izradi toga spomenika u najkraćem vremenu.

Nadamo se, da će ta Uprava uvideti, da je naša molba sasvim umešana i da će se prema tome ovoj Upravi poveriti izrada pomenutog spomenika.

Primate uverenje našeg odličnog poštovanja

Za predsednika grob. zaved.
Sekretar
Hajim Darsa

SAHRANA POSMRTNIH OSTATAKA HAIMA S. DAVIČO

Посмртни остаци пок.

Хајима С. Давичо

бив. генералног конаула у пензији,

умрлог 6. марта 1918. год. у Женеви, пренети су у Београд,
и сахраниће се у недељу, 5. о. м. у 5 час. после подне у
овд. јеврејском гробљу.

5. јуна 1921. год.
Београд.

Супруга *Лела*, браћа: *Моша С. Давичо*, извозник,
Нисим С. Давичо, трг. агент и *Јаков С. Давичо*,
шеф Дирекције у Управи Фондова.

Prilog 23

PRODAJA CEREMONIJA IZ NOVE SINAGOGE 1893. GODINE

מס' 528

ПРИЗНАНИЦА

שנה 528

Дан 20 Октобар 1893
г. Абрам Давид Мелцер 5654

Кувано је у НОВОЈ СИНАГОЗИ церемоније (מצוה)

МИЦВОТ Еврейски	ИНАЧЕ ЦЕРЕМОНИЈА НА Српски	1000 аспра вредо 2 динара	л.	п.
זכות ספר תורה	При позиву да ће се читати библија			
פתחה שערים	При отварању завесе на олтару			
ספר תורה	Ко хоће да попесе библију до хора			
ספר שני	Ко хоће другу библију да носи			
ספר שלישי	Ко хоће трећу библију да носи			
לוייה	Ко из почасти хоће да допрати биб.			
רימונים	При метању украса сребрни на биб.			
גלילה	Позван иде да разреши свој биб.	2500	2	
הקמה	Кад се библија показује публици	3000	6	
קריש דויבן	При спомену у молитви за			
פאלטאס	сваки дан на једну недељу јана			

Свега **73**

У БЕОГРАДУ
Примно поштом

Признајен да сам примио за ове церемоније

Получено ту јутри
Маша Мелцер

НОВА СИНАГОГА
שנת ה'תרנ"ג
БЕОГРАД

ZABRANA PRODAJA CEREMONIJA

Грађанима Јеврејима

Црквено-Школске Јеврејске Општине у Београду

Управа ове општине руковођена модерним духом и више пута до сада израженом жељом великог броја наших припадника, по саслушању нашег верског поглавара и синагогалних татора, донела је решење, да се од 1. Јануара 1922 у нашим синагогама начелно укине продаја церемонија, а само по изузетку церемоније у синагогама продају. За начин извођења тога решења Управа је прописала правилник, по коме ће се управљати сви интересовани.

Укидање продаје церемонија материјална је жртва за Општину, али је при донашању ове одлуке претежнији био други нематеријални моменат. Управа Општине мишљења је: да може учинити ову материјалну жртву с обзиром на познату дарезљивост наших грађана, који ће у будуће, надамо се, умети и штети овај овом одлуком причињени материјални мањак накнадити својим издашницим добровољним прилозима приликом вршења церемонија.

Из седнице Управе Црквено Школске Јеврејске општине, 25 децембра 1921 Бр. 351 у Београду.

П Р А В И Л Н И К

О ПРОДАЈИ ЦЕРЕМОНИЈА У СИНАГОГАМА ЦРКВЕНО-ШКОЛСКЕ ЈЕВРЕЈСКЕ ОПШТИНЕ У БЕОГРАДУ.

1. Продаја свих осталих церемонија осим церемоније „афтара“ не врши се суботом. Суботом се продаје само церемонија „афтара“.
2. О празницима (рош ашана, јом кипур, сукот, симхат тора, шавуот, песах и др,) продају се све церемоније осим церемоније „зехут сефер тора“.
3. Ако који празнични дан пада у суботу, на тај дан изузетно од тач. 1., врши се продаја церемонија као на празнични дан по тач. 2.
4. „Хол амоед“ не сматра се за празник у погледу продаја церемонија и за „хол амоед“ вреди пропис тач. 1.
5. Церемоније, које се не продају суботом и празничним данима, стоје на расположењу татора дотичне синагоге. Татори ће вршење појединих церемонија давати првенствено оним грађанима, који имају тога дана свечаност (рођење детета у породици, обрезање, венчање, бар мица и т. д.) или помен и др.
- Дужност је татора синагоге да додељивање вршења церемонија што правилније учине.
6. Сваки грађанин ове општине има право тражити од татора синагога, да му додели вршење церемонија, кад му се за то укаже потреба. Ради тога, а ради могућег правилног додељивања вршења церемонија, сваки грађанин ове општине благовремено ће се пријавити и најавити ту своју жељу татору дотичне синагоге преко послужитеља синагоге или другим погодним путем.
- Исто тако лица, која дотичног дана држе парастос своје покојнику, имају права да буду дозвани на „сефер“ ради чега се имају благовремено пријавити татору синагоге.
7. Овај правилник ступа на снагу и по њему ће се поступати од 1. јануара 1922. године.

Из седнице Управе Црквено-Школске Јеврејске Општине 25. децембра 1921. г. Бр. 351. у Београду.

NETI MUNK

14

М И Н И С Т А Р С Т В У В Р А

Још пре 42 године венчао сам се са садашњом својом женом **Нотт** (Рстиром) Ђунк и у браку изродио десеторо деце.

Венчао сам се у снаговини Цркв. Школ. Језр. Општине сефард. обреда и њен сам члан од дана венчања т.ј. од 1880 год.

По обредима Општине се фард. обреда моја су деца крштавана т.ј. обривана.

Дан рођења свакога детета као и датум обреда, нотиран је по матрикулама-књигама Упрв. Школ. Језр. Општине се фард. обреда.

Мас чланови те Општине, деца су похађала школу поменуте Општине и слушала језрејску веронауку.

Горе поменута Општина мушку је децу по дужности упућивала кад су навршила двадесет прву годину војним компанима на одслужење војне обавезе.

Већутима Упрв. Школ. Цркв. Општине аскенаског обреда, пре три године жалела се мојој жени, на недозвољност прихода, које она од својих чланова има на у целих испосагања и те општине, ја сам на изазиваче своје жене написао себе и своја два сина Ђош и Анђелка као помажуће чланове, и том приликом дао сам свој улог помажућег члана.

Довидавши, да по статутима те друге (аскенаске) Општине нема установе помажућег члана ја сам одбио да даје истајан улог.

Ну, на основу тих датих улога, учивених више као помоћ та друга општина хоће да присиди да будемо њихови стални чланови и не прелпштају ни једну прилику да нама не створе неприлике.

Јалим се противу рада те друге општине молимо Г. Министра ва наређење истој: да нас не увнемиравају и нас набришу на списка

